

Posudek

Diplomová práce: Prostředí a specifika turecké občanské společnosti

Autorka: Lenka Šreinová

Práce si klade za cíl popsat podobu prostředí pro tvorbu občanské společnosti v Turecku a poté poukázat na její specifika (str. 1). Autorka to formuluje explicitně takto: „Příspěvek k poznání občanské společnosti v Turecku – jejích vlastností a potenciálu – a sociální dynamiky turecké společnosti“ (str. 3). Uvítal bych jasnějších a konkrétnějších vymezení cíle práce. Kromě toho dále autorka **slibuje konfrontovat teorie občanské společnosti s empirickým studiem obsahu internetových stránek. Otázkou je, zda je vůbec použitá metoda obsahové analýzy vhodná a možná k dosažení tohoto cíle.** Každopádně v závěrech DP se nic o této slibované konfrontaci teorie a empirických nálezů nedozvídáme. **Závěr je vůbec hlavní slabinou práce, nedochází k přílišnému propojení teoretičtější a kontextuální (situace v Turecku) části práce s částí věnovanou samotnému výzkumu internetových stránek.** Otázkou je, zda je to důsledek určité úspěchanosti psaní závěru, nebo již samotné počáteční cíle práce toto propojení příliš neumožňují.

Práce nejvíce ze všeho připomíná výrazně **deskriptivní (popisnou) případovou studii čtyř nevládních organizací zaměřenou na jejich vnější prezentaci. Tato případová studia pak na čtyřech konkrétních příkladech vesměs ilustruje a dokládá některé již známé závěry mezinárodního výzkumu neziskového sektoru CIVICUS (2005, 2010).** Ty mimo jiné konstatují nízkou míru demokratické kultury uvnitř neziskových organizací, nízkou míru genderové vyváženosti, jejich ideologičnost a skryté navázání na politické aktéry, netransparentní financování, absenci sebe-evaluace, nízkou míru spolupráce s občany, jinými nevládními organizacemi či státem (obecně téma nízké důvěry a nízké participace tureckých občanů). Na tyto aspekty upozornila také autorka, ačkoliv se zároveň snažila ukázat na výrazné rozdíly mezi jednotlivými organizacemi.

Zde si proto dovoluji položit první otázku k obhajobě: Jaká jsou tedy hlavní zjištění práce – kam posunula naše vědění o zvolené problematice turecké občanské společnosti oproti tomu, co jsme již předtím nevěděli? Generuje kvalitativně laděná sonda nějaké nové hypotézy? Jakým způsobem vstupuje do dialogu se stávajícími teoriemi?

Teoretickou a kontextuální část práce hodnotím jako velmi zdařilou. Sama o sobě by patrně vystačila na samostatnou DP. Zabývá se nejprve poněkud obšírně samotným teoretickým vymezením pojmu občanská společnost (maximalistické vs. minimalistické definice, poukazuje na emancipační potenciál, kdy jsou jedinci i celá společnost chápáni jako tvůrci svého vlastního osudu). Poté diskutuje specifika občanské společnosti v blízkovýchodním regionu či islámské civilizaci obecně a kriticky se vymezuje vůči orientalistickým koncepcím hovořícím o nemožnosti životaschopného vzniku a fungování občanské společnosti z důvodů náboženské a kulturní odlišnosti muslimských společností vůči Západu. Někteří autoři kontext charakterizují jako typ, kde jsou nízké sociální výdaje (nízká míra přerodělování) a zároveň i slabá občanská společnost, ale relativně silný stát. Práce na mnoha místech ukazuje, že limitujícím faktorem je v tureckém kontextu spíše autoritářský charakter státu, nepřátelský postoj sekulární kemalistické státní byrokracie a zejména role armády (včetně role v převratech). Kromě toho ale ukazuje na limitující roli tradice, například v případě tradiční/komunitní občanské společnosti může být problém

svoboda jedinců do společnosti vstoupit, případně z ní zase bez nátlaku vystoupit. Často navíc hájí zájmy silně partikulárních skupin (nikoliv veřejný zájem), mohou mít i autoritativní tendence.

Velmi pozitivní je zde také zprostředkování turecké společensko-vědní diskuse dané problematiky, autorka čerpá z turecké akademické produkce. Například tak představuje teorie pracující s napětím a historicky se proměňující rovnováhou mezi **centrem** (kemalistický stát/kemalistická elita, Republikánská strana, armáda) a **periferií** (různě definovaná jako opozice či nesekulární proudy nebo širěji celá občanská společnost). Jiným slovy mezi dominantními a dominovanými složkami společnosti. Podobně zprostředkovává diskuse snažící se postavení občanské společnosti analyzovat v kontextu **socio-kulturních kontrakcí**. Ten upozorňuje, že byly alternativní postoje dlouhodobě státní byrokracií a armádou vykazované na okraj, avšak dají se takto stále hůře potlačovat. Zde sehrál významnou roli kemalistický diskurz definující charakter státu, vlastnosti občana i hranice, za kterou veřejná debata či politický konflikt nesmí překročit.

Otázka druhá: Zdá se, že jde o vysoce abstraktní a spíše popisné koncepty, které možná složitým a rádoby vědeckým jazykem opisují relativně známé až banální a neustále na mnoha místech diskutované základní konfliktní duality turecké společnosti (dovedu si barvitě představit, co by na to řekl Ch. W. Mills, když kritizoval nepřístupný jazyk sociologie): kemalisté a sekularisté vs. islamisté či konzervativci, Turci vs. ne-Turci (Kurdové, Arméni), státní oficiální islám vs. neoficiální islám a zbožnost, města vs. venkov, geografické centrum vs. periferie Anatolie, starší vs. mladá generace, proevropské a prozápadní vs. pan-islámské či pan-turkické směřování. Navíc není jasné, zda oba teoretické přístupy nepopisují vlastně totéž. V čem se tedy navzájem podstatně liší? A nabízejí pouze deskripci známých dualit, konfliktů a napětí zahalenou jen do inovované terminologie nebo nám skutečně něco podstatného pomáhají nově vysvětlit, zasadit do nového kontextu?

Solidní je také historický exkurz hovořící o osmanských kořenech občanské společnosti, nicméně datující hlavní mezník do období války za nezávislost v 1920s, kdy došlo k mobilizaci turecké společnosti „zdola“, přičemž klíčovou roli sehráli obchodníci bazaru a duchovní s regionálně a lokálně ukotvenou autoritou. Hlavní rozvoj pak dle autorky ale nastal až 1990s. Jako hlavní limit rozvoje občanské společnosti je identifikována role **armády** (viz vojenské převraty 1960, 1971, 1980 a tzv. měkký převrat 1997) a obecně autoritářského sekulárního **státu** a jeho **kemalistické byrokratické elity**. Druhou velkou bariérou je **nedůvěra** mezi lidmi obecně a specificky silně zakořeněná nedůvěra vůči **mládeži** (pramenící z nepokojů, pouličního násilí a chaosu 1970s a 1980s) nebo nedůvěra vůči **menšinám** a jinakosti všeho druhu (zejména Kurdové, Romové, alawité). S tím snad souvisí také tendence k vnitro-komunitní solidaritě provázené mezi-komunitní rivalitou. **Limitem však tedy není islámské náboženství.**

Dále autorka jasně a srozumitelně popisuje současné legislativní a formální podmínky formování občanské společnosti, když rozlišuje nadace („vaqif“) a sdružení („dermek“). Kromě toho ale existují další neformální varianty, například velmi rozšířené súfijské řády („tarikát“) nebo svépomocné přistěhovalecké komunity krajanů pocházejících ze stejného regionu („hemşehri“). V této části by bylo vhodně přehlednějším způsobem čtenáři představit logiku konstrukce indexu CIVICS; nedostatečně vysvětleny jeho dimenze (impact, environment, structure, values), vzájemné srovnání vybraných zemí s Tureckem není přehledné. Také není jasné, proč jsou použita starší data ze zprávy z roku 2005, nejsou novější ve zprávě z roku 2010? Zajímavou vsuvkou je diskuse důležitého hnutí Fetullah Gullena,

kteře popularizuje hodnoty jako je tolerance a morálka, přičemž se odvolává na islámské zdroje a historii (důraz na dialog, usmířením, umírněný individualismus a zodpovědnost, demokracii).

Empirickou část hodnotím jako slabší, špatně či nejasně provázanou s předchozí částí teoretickou a kontextuální. Není příliš jasné, jakou logikou byla vedena konstrukce **výběrového souboru**: proč se jedná zrovna o dvě lidsko-právní organizace a dvě organizace pracující s mládeží, přičemž vždy každá z nich je buď s islámskou referencí nebo referencí sekulární.

Otázka třetí: Chtělo by zdůvodnit, co je za touto volbou výběrového souboru. Vyplývá to nějak z předchozí teoretické části? Jak to souzní s cíli práce?

Studentka dále slibuje, že analýzou jejich internetových stránek rozpozná metody jejich sebe prezentace, zejména to, k jakým hodnotám se upínají, jaká je jejich identita (včetně ideologické klasifikace), jaké formy činnosti nejčastěji vykazují a jaké cíle přitom sledují. Vzápětí však autorka sama sebe-kriticky a reflektivně správně uvádí slabiny své metody obsahové analýzy, když přiznává, že analýzou webových stránek nemusí odhalit skutečnou náplň činnosti organizací, organizace samotné na svůj web ani nemusí klást velký důraz a zveřejňovat klíčové materiály touto formou, stejně tak nejde o nejspolehlivější cestu ke zjištění hodnot organizace (str. 48). **Tedy: připouští, že vše, co slibuje vyšetřit, touto metodou zároveň dost možná vyšetřit vůbec nejde.** Například jedna z organizací o sobě píše, že je „největší mládežnickou organizací na světě“ (str. 49). Lze takovému obsahu poté vůbec důvěřovat i v jiných hůře ověřitelných oblastech.

Otázka čtvrtá: Existují indicie o tom, že mládežnické nevládní organizace hrají roli v dlouhodobě probíhajícímu konfliktu (sekularisté vs. ne-sekularisté) a snaží se vychovat a ideologicky indoktrinovat budoucí kádry, které se stanou novou elitou řídící Tureckou republiku a její orientaci?

Dílejší výtky:

- chybí výběr typických **citací** z webu (není ani jedna taková ilustrace tezí autorky)
- překládat do českého jazyka citace z uváděných akademických prací (studentka uvádí na straně 14 a 19-20 anglicky a poté nabízí vlastní překlad v poznámce pod čarou)
- chybí citovaná literatura v seznamu literatury (například Malečková 2002)
- chybí základní orientační body pro čtenáře (například období Turguta Ozala (????-????), válka za nezávislost (????-????))
- místo „státní převraty“ (str. 16) se hodí „vojenské převraty“

Karel Černý

V Praze, 11. června 2014